

Sylwia Górzna

MIGRACJE W UJĘCIU PAPIEŻA BENEDYKTA XVI. KONTEKSTY POLITOLOGII RELIGII

Wprowadzenie

Współczesny świat podlega przemianom, które są wynikiem masowej migracji spowodowanej różnymi uwarunkowaniami, w tym politycznymi, ekonomicznymi i religijnymi¹. Proces migracji obejmuje dwa etapy: 1. emigrację – opuszczenie kraju pochodzenia, 2. imigrację – przybycie do danego państwa z zamiarem przynajmniej czasowego osiedlenia się².

Obecnie mamy do czynienia z kryzysem migracyjnym w Europie, za którego początek uznaje się 2015 r., spowodowanym masowym przybywaniem uchodźców i imigrantów. Temat migracji muzułmanów do Europy stanowi przedmiot politycznych nieporozumień pomiędzy rządami państw UE³. Kraje Grupy Wyszehradzkiej (Polska, Czechy, Słowacja, Węgry) przeciwstawiają się przyjmowaniu migrantów. Komisja Europejska próbuje decydować o przymusowej dyslokacji migrantów na wszystkie kraje UE w postaci przydzielanych kwot liczebnych, grożąc m.in. Polsce, sankcjami za nieprzyjmowanie uchodźców. Należy podkreślić, że migracje pociągają za sobą złożone problemy o charakterze humanitarnym, politycznym i prawnym, których rozwiązanie nie jest łatwe.

Kościół nieustannie troszczy się o losy ludzkości. Na poziomie Stolicy Apostolskiej strukturalną troskę o migrujących podejmuje nie tylko Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących, ale również Papieska Rada *Cor Unum*⁴ i pozostałe dykasterie Kurii Rzymskiej, działające w oparciu o Konstytucję Jana Pawła II

---

¹ H. Obeidat, *Wprowadzenie do dialogu muzułmańsko-chrześcijańskiego w celu zapewnienia dialogu opartego na naukach islamu i chrześcijaństwa*. W: *Dialog chrześcijańsko-muzułmański. Teoria – praktyka – perspektywy*, red. M. Lewicka, Cz. Łapicz, Toruń 2013, s. 41.

² M. Lesińska, *Polityka migracyjna Unii Europejskiej*, [w:] *Podstawy europeistyki. Podręcznik akademicki*, red. nauk. W. Bokajło, A. Pacześniak, Wrocław 2009, s. 465; na temat migrantów i sposobów migracji zob. J. Balicki, P. Stalker, *Polityka imigrancka i azyłowa. Wyzwania i dylematy*, Warszawa 2006, s. 43-86.

³ Na temat polityki integracyjnej UE zob. J. Balicki, *Imigranci z krajów muzułmańskich w Unii Europejskiej. Wyzwania dla polityki integracyjnej*, Warszawa 2010.

⁴ Zob. S. Górzna, *Organizacje i instytucje na rzecz pokoju między religiami*, „Ateneum Kapłańskie” 2012, z. 2, s. 252-266.

Pastor bonus z 28.06.1988 roku⁵. Stolica Apostolska traktuje kwestię uchodźstwa jako integralną część składową problematyki migracji. Stanowisko Kościoła wobec migracji jako całości, można odnieść również do szczegółowego zagadnienia uchodźstwa, choć pod koniec pontyfikatu Jana Pawła II problematyka uchodźcza została wyodrębniona, czego wyrazem jest zmiana od 2003 r. dotychczasowej nazwy Międzynarodowego Dnia Emigranta na Międzynarodowy Dzień Migranta i Uchodźcy⁶.

Papież Benedykt XVI (pontyfikat od 19.04.2005 r. do 28.02.2013 r., obecnie emerytowany papież, który dobrowolnie zrzekł się urzędu) kontynuował wielkie dzieło odnowy Kościoła, prowadzone przez Jana Pawła II (pontyfikat w latach 1978-2005), zgodnie z nauczaniem Soboru Watykańskiego II (SWD, 1962-1965)⁷. Poniżej zaprezentuję dokumenty papieskie, wypowiedzi i przemówienia podejmujące zagadnienie migracji w kontekście nowej subdyscypliny naukowej, politologii religii, która traktuje o kwestiach relacji między sferą religii a sferą polityki. Właściwą dyscypliną macierzystą dla politologii religii jest politologia⁸.

Dokumenty papieskie

W Orędziu na XVI Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy (Watykan, 18.10.2005 r.) pt. „Migracja znakiem czasu” Benedykt XVI nawiązał do: 40-lecia zakończenia SWD; Konstytucji duszpasterskiej *Gaudium et spes*⁹ (7.12.1965 r.), która zawiera wnikliwą analizę rzeczywistości współczesnego świata; zjawiska migracji jako „znaku czasu”¹⁰; nowego aspektu tego zjawiska, jakim jest jego „feminizacja”,

⁵ Zob. Jan Paweł II, *Dzieła zebrane, t. IV: Konstytucje apostolskie, Listy motu proprio i bulle. Orędzia na Światowe Dni*, Kraków 2007, s. 51-85; *Jan Paweł II wobec obecności islamu i muzułmanów w krajach Unii Europejskiej. Wybór dokumentów*, wybór i wstęp S. Górzna, Słupsk 2015, s. 71-77.

⁶ B. Kolasa, *Ochrona praw uchodźców w Unii Europejskiej w świetle wytycznych Stolicy Apostolskiej*, Warszawa 2010, s. 156, 162-163, przyp. 326; oświadczenia przedstawicieli Stolicy Apostolskiej przy ONZ na temat bieżących problemów migrantów i uchodźców pod koniec XX w. zob. J. Balicki, *Imigranci i uchodźcy w Unii Europejskiej. Humanizacja polityki imigracyjnej i azylowej*, Warszawa 2012, s. 259-291.

⁷ Zob. S. Górzna, *Dzieci Abrahama. Dialog Kościoła katolickiego z islamem i judaizmem w Polsce w okresie pontyfikatu Jana Pawła II (1978-2005)*, Słupsk 2013; eadem, *Dialog z islamem w ujęciu Josepha Ratzingera – Benedykta XVI*, [w:] *Pogranicza: historia – socjologia – teologia*, red. J. Chyła, K. Krzemiński, P. Zientkowski, Łeba 2014, s. 105-125.

⁸ D. Góra-Szopiński, *Czym może, a czym nie powinna być politologia religii?*, [w:] *Polityka jako wyraz lub następstwo religijności*, red. nauk. R. Michalak, Zielona Góra 2015, s. 29; zob. R. Michalak, *Wstęp. Implementacja zasad religijnych w sferze politycznej jako podstawowy cel badań w zakresie politologii religii*, [w:] *Implementacja zasad religijnych w sferze politycznej*, red. nauk. idem, Zielona Góra 2016, s. 5-8.

⁹ Zob. *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekryty, deklaracje. Tekst polski*, red. J. Groblicki, E. Florkowski, Poznań 1986, s. 537-620.

¹⁰ J. Mazur, *Znaki czasu*, [w:] *Encyklopedia nauczania społecznego Jana Pawła II*, Radom 2003, s. 603 dodaje, że znaki czasu w ujęciu Jana Pawła II przynależą do tajemnicy łaski, którą Duch Święty wzbudza w powszechnym ludzkim doświadczeniu. Kościół poddaje je starannemu i wnikliwemu rozeznaniu, aby odkryć w nich prawdziwe znaki obecności albo zamysłów Bożych.

czyli coraz liczniejszy udział w nim kobiet, ich emigracji, która staje się coraz bardziej niezależna, kobiety migrantki, która staje się wręcz źródłem utrzymania dla swej rodziny; handlu żywym towarem, a zwłaszcza kobietami; kobiet i dziewcząt wykorzystywanych do pracy niewolniczej, a nierzadko także w sferze usług seksualnych; Listu do Kobiet¹¹ Jana Pawła II z 29.06.1995 r., w którym potępił „rozpowszechnianie kultury hedonistycznej i komercyjnej, która skłania do nadużyć w dziedzinie seksualnej»” (nr 5)¹²; studentów zagranicznych, których liczba rośnie z każdym rokiem, co pociąga za sobą także problemy natury duszpasterskiej. Odniósł się do migrantów, którzy ubiegają się o azyl i uchodźców. Zwrócił uwagę na to, że „na ogół skupia się uwagę na problemie, jakim jest ich przebywanie, nie zastanawiając się nad przyczynami, jakie skłoniły ich do ucieczki z rodzimego kraju. Kościół patrzy na cały świat cierpienia i przemocy oczami Jezusa, który litował się na widok tłumów błąkających się niczym owce bez pasterza (por. Mt 9, 36). Nadzieja, odwaga, miłość, a także „«wyobraźnia miłosierdzia»” (List apostolski *Novo millennio ineunte*¹³, 50) winny inspirować do nieodzownego działania humanitarnego i chrześcijańskiego, by nieść pomoc tym cierpiącym braciom i siostram. Ich rodzime Kościoły z pewnością zatroszczą się o nich, wysyłając pomocników władających danym językiem i należących do tej samej kultury, nawiązując dialog miłości z Kościołami partykularnymi, które ich przyjmują”¹⁴. Na zakończenie prosił Boga o pomoc dla osób poświęcających swe siły na polu duszpasterstwa w służbie ludności migrującej oraz przesłał wszystkim specjalne Błogosławieństwo Apostolskie.

W pierwszej encyklice *Deus caritas est*¹⁵ („Bóg jest miłością”) do biskupów, prezbiterów i diakonów, do osób konsekrowanych i wszystkich wiernych świeckich o miłości chrześcijańskiej (Rzym, 25.12.2005 r.) Benedykt XVI odniósł się m.in. do sprawiedliwego porządku społeczeństwa i państwa, które jest centralnym zadaniem polityki. W drugiej części pt. „*Caritas* – dzieło miłości dokonywane przez Kościół jako «wspólnotę miłości»” podkreślił, że „Państwo nie może narzucać religii, ale musi zagwarantować jej wolność i pokój pomiędzy wyznawcami różnorodnych religii; Kościół jako społeczny wyraz wiary chrześcijańskiej, ze swej strony, ma swoją niezależność i na bazie wiary żyje w formie wspólnotowej, którą państwo powinno respektować. Obie sfery są rozdzielone, ale pozostają we wzajemnej relacji” (nr 28). W rozważaniach poświęconych relacjom między wiarą i polityką stwierdził, że „Wiara pozwala rozumowi lepiej spełniać jego zadanie i lepiej widzieć to, co jest mu

¹¹ Zob. Jan Paweł II, *List Ojca Świętego Jana Pawła II do Kobiet*, „Wiadomości Urzędowe Diecezji Opolskiej” 1995, nr 9, s. 455-456.

¹² *Migracja znakiem czasu. Orędzie Benedykta XVI na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy*, „OR” 2006, nr 1, s. 4.

¹³ Zob. Jan Paweł II, *List apostolski Novo millennio ineunte*, „OR” 2001, nr 2, s. 4-23.

¹⁴ *Migracja znakiem czasu...*, s. 5.

¹⁵ Zob. *Encyklika Deus caritas est Ojca Świętego Benedykta XVI do biskupów, prezbiterów i diakonów, do osób konsekrowanych i wszystkich wiernych świeckich o miłości chrześcijańskiej*, Kraków 2006.

właściwe” (nr 28). Według papieża miłość jako *caritas* zawsze będzie potrzebna, nawet w najbardziej sprawiedliwym społeczeństwie, ponieważ zawsze będzie istniało cierpienie. Zauważył, że „Nie państwo, które ustala i panuje nad wszystkim, jest tym, którego potrzebujemy, ale państwo, które dostrzeże i wesprze, w duchu pomocniczości, inicjatywy podejmowane przez różnorakie siły społeczne, łączące w sobie spontaniczność i bliskość z ludźmi potrzebującymi pomocy” (nr 28).

Orędzie Benedykta XVI na XXXIX Światowy Dzień Pokoju 1.01.2006 r. (Watykan, 8.12.2005 r.) pt. „Pokój w prawdzie” było poświęcone prawdzie o pokoju, autentycznemu poszukiwaniu pokoju, które „powinno rodzić się ze świadomości, że problem prawdy i kłamstwa dotyczy każdego człowieka i ma decydujące znaczenie dla pokojowej przyszłości naszej planety” (nr 5)¹⁶. Podkreślił, że „Pokój jest negującym pragnieniem serca każdej osoby, niezależnie od różnic wynikających z tożsamości kulturowej. Właśnie dlatego każdy powinien odczuwać potrzebę zaangażowania się w służbę tak cennemu dobru, pracując nad tym, aby fałsz w żadnej formie nie znalazł dostępu do relacji międzyludzkich. Wszyscy ludzie należą do jednej i tej samej rodziny. Doprowadzone do skrajności wywyższanie własnej odrębności jest sprzeczne z tą podstawową prawdą. Musi się odrodzić świadomość, że jesteśmy połączeni wspólnym losem, z gruntu transcendentnym, abyśmy mogli lepiej wykorzystać różnice historyczne i kulturowe, nie przeciwstawiając się sobie, lecz dostosowując się do tych, którzy należą do innych kultur” (nr 6)¹⁷.

Orędzie papieskie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy (Watykan, 18.10.2006 r.) pt. „Rodzina migrująca” było poświęcone: dramatowi rodziny z Nazaretu zmuszonej szukać schronienia w Egipcie, w którym zarysowuje się bolesna sytuacja wszystkich migrantów, przede wszystkim uchodźców, wygnańców, uciekinierów, ewakuowanych i prześladowanych; trudnościom, na jakie napotyka rodzina migranta tj.: odległości dzielące jej członków, brak możliwości scalenia rodziny przyczyniają się często do zerwania pierwotnych więzi, powstawanie nowych relacji, nowych uczuć, zapominanie o przeszłości i o obowiązkach. Papież podkreślił, że: Kościół zachęca do zatwierdzania międzynarodowych narzędzi prawnych, służących obronie praw migrantów, uchodźców i ich rodzin; poprzez swoje różne instytucje i stowarzyszenia zapewnia pomoc prawną; podejmowane są liczne działania, które sprzyjają integracji rodzin imigrantów; konieczne jest przygotowanie środków ustawodawczych, prawnych i socjalnych, aby ułatwić integrację; wzrosła liczba kobiet, które opuszczają rodzinny kraj w poszukiwaniu lepszych warunków życia; niemało kobiet pada ofiarą handlu istotami ludzkimi i prostytucji; szczególną uwagę należy poświęcić studentom z innych krajów; sytuacja staje się poważniejsza w przypadku studentów żonatych; Kościół stara się, aby młodzi studenci zaadaptowali się w miastach, w których prze-

¹⁶ Idem, *Pokój w prawdzie*, „OR” 2006, nr 2, s. 4-5.

¹⁷ Ibidem, s. 5.

bywają, kierując ich do rodzin, które wyrażają gotowość ich przyjęcia i ułatwienia wzajemnego poznania¹⁸. Zwrócił uwagę na rodziny uchodźców, których sytuacja pogorszyła się w porównaniu z poprzednimi latami, także w zakresie ich łączenia. Zaznaczył, że: „W przeznaczonych dla nich obozach do problemów bytowych i osobistych, związanych z przeżyciami i stresem emocjonalnym, spowodowanym tragicznymi przejściami, dołącza się niekiedy wręcz niebezpieczeństwo, że jednym ze sposobów radzenia sobie z trudnościami życiowymi może być seksualne wykorzystywanie kobiet i dzieci. W takich wypadkach potrzebna jest troskliwa opieka duszpasterska, która oprócz pomocy w leczeniu ran serca zapewni ze strony chrześcijańskiej wspólnoty oparcie, pozwalające przywrócić kulturę szacunku i odnaleźć prawdziwą wartość miłości. Trzeba dodać otuchy osobom wewnątrznie rozbitym, by odzyskały ufność w siebie. Trzeba również zabiegać o to, aby były zagwarantowane prawa i godność rodzin i zostało im zapewnione mieszkanie odpowiadające ich potrzebom. Od uchodźców należy wymagać, by odnosili się w sposób otwarty i pozytywny do społeczeństwa, które ich przyjmuje, oraz by byli gotowi – gdy pojawi się taka możliwość – czynnie uczestniczyć w budowaniu razem zintegrowanej wspólnoty, która będzie «wspólnym domem» dla wszystkich”¹⁹.

Posynodalna adhortacja apostolska *Sacramentum caritatis* („Sakrament miłości”) Benedykta XVI do biskupów, do kapłanów i diakonów, do zakonników i zakonnice oraz do wszystkich wiernych o Eucharystii, źródle i szczycie życia i misji Kościoła (Rzym, 22.02.2007 r.) porusza zagadnienie uczestnictwa emigrantów w Eucharystii. W części drugiej pt. „Eucharystia – tajemnica celebrowana” czytamy: „Poruszając problem ludzi, którzy z różnych powodów zmuszeni są do opuszczenia swojego własnego kraju, Synod wyraził szczególną wdzięczność wobec tych, którzy zajmują się duszpasterstwem emigrantów. Szczególną uwagę należy poświęcić tym emigrantom, którzy należą do katolickich Kościołów wschodnich, a dla których oderwanie od własnego domu łączy się z trudnościami uczestniczenia w liturgii eucharystycznej we własnym obrządku. Tam gdzie jest to możliwe, należy zatroszczyć się o posługę duszpasterską kapłanów ich obrządku. W każdym przypadku proszę biskupów, by tych braci przyjmowali w miłości Chrystusa. Spotkanie wiernych różnych obrządków może stać się również okazją do wzajemnego ubogacenia. W szczególności myślę o korzyściach dla duchowieństwa, jakie mogą wynikać z poznania różnych tradycji” (nr 60)²⁰.

¹⁸ *Rodzina migrująca. Orędzie Benedykta XVI na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy*, „OR” 2007, nr 1, s. 4-5; zob. S. Górzna, *Poszanowanie praw człowieka warunkiem pokoju między narodami i religiami w nauczaniu Jana Pawła II*, [w:] *Religia, kultura i edukacja w świetle zagrożeń współczesnego świata*, red. H. Czakowska, M. Kuciński, Bydgoszcz 2014, s. 41-59.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Posynodalna adhortacja apostolska Sacramentum caritatis Ojca Świętego Benedykta XVI do Biskupów, do Kapłanów i Diakonów, do Zakonników i Zakonnice oraz do wszystkich Wiernych o Eucharystii*, źródle i szczycie życia i misji Kościoła, „OR” 2007, nr 4, s. 27.

Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy (Watykan, 18.10.2007 r.) pt. „Młodzi migranci” papież poświęcił: rozległemu procesowi globalizacji²¹, z którym związana jest konieczność przemieszczania się; trudnemu problemowi, który przeżywają szczególnie młodzi migranci, jakim jest tzw. „podwójna przynależność”, oznaczająca z jednej strony głęboką potrzebę zachowania rodzinnej kultury, a z drugiej rodzi pragnienie organicznego związania się ze społeczeństwem, które ich przyjęło, aby jednak nie było to całkowitą asymilacją i zerwaniem z tradycjami przodków; migrantom przymusowym, wśród których jest również wiele dzieci i nastolatków; wstrząsającym obrazom wielkich obozów dla uchodźców czy wypędzonych w wielu częściach świata; pomocy młodym migrantom skoncentrowanej zwłaszcza na rodzinie i szkole; studentom z innych krajów, którzy potrzebują specjalnej opieki duszpasterskiej. Zaaapelowwał do młodych migrantów: „uczcie się budować razem z waszymi rówieśnikami społeczeństwo bardziej sprawiedliwe i braterskie, wypełniając sumiennie i poważnie swoje powinności wobec waszych rodzin i wobec państwa. Szanujcie prawo i nie pozwalajcie nigdy, by powodowała wami nienawiść i przemoc. Starajcie się być już teraz twórcami społeczeństwa, w którym panuje zrozumienie i solidarność, sprawiedliwość i pokój. Proszę zwłaszcza was, młodzi chrześcijanie, abyście wykorzystali ten czas studiów do coraz lepszego poznawania i większego umiłowania Chrystusa”²². Na zakończenie zawierzył Maryi i Józefowi każdego migranta, wszystkich zajmujących się problematyką młodych migrantów, dołączając specjalne Błogosławieństwo Apostolskie.

W encyklice *Spe salvi* („Nadzieją zbawieni”) do biskupów, prezbiterów i diakonów, do osób konsekrowanych i wszystkich wiernych świeckich o nadziei chrześcijańskiej (Rzym, 30.11.2007 r.) papież odniósł się m.in. do cierpienia, które należy do ludzkiej egzystencji. W dokumencie tym podkreślił, że: „Społeczeństwo, które nie jest w stanie zaakceptować cierpiących ani im pomóc i mocą współczucia współuczestniczyć w cierpieniu, również duchowo, jest społeczeństwem okrutnym i nieludzkim. Społeczeństwo nie może jednak akceptować cierpiących i wspierać ich w cierpieniu, jeśli nie są do tego zdolne jednostki. Co więcej, jednostka nie może akceptować cierpienia drugiego, jeśli ona sama nie potrafi odnaleźć w cierpieniu sensu, drogi oczyszczenia i dojrzwania, drogi nadziei. Zaaakceptować drugiego, który cierpi, oznacza bowiem przyjąć na siebie w jakiś sposób jego cierpienie, tak że staje się ono również moim. Właśnie dlatego jednak, że staje się ono teraz cierpieniem podzielanym, że jest w nim obecny ktoś inny, oznacza to, że światło miłości przenika moje cierpienie” (nr 38)²³.

²¹ Zob. S. Górzna, *Aspekty ekonomiczne, kulturowe i etyczne globalizacji w nauczaniu papieża Jana Pawła II*, [w:] *Idea wielokulturowości jako wyzwanie. Dyskurs religijny, kulturowy i społeczny*, red. H. Czakovska, M. Kuciński, Bydgoszcz 2015, s. 25-42.

²² Benedykt XVI, *Młodzi migranci*, „OR” 2008, nr 1, s. 28-29.

W Orędziu na Światowy Dzień Misyjny 2008 r. (Watykan, 11.05.2008 r.) pt. „Nowi ludzie dla nowego świata” papież nawiązał m.in. do sytuacji współczesnego świata, w tym migracji. Podkreślił, że „W obrazie sytuacji międzynarodowej można dostrzec z jednej strony perspektywę obiecującego rozwoju ekonomicznego i społecznego, ale z drugiej strony poważne powody dla niepokoju o przyszłość człowieka. Nierzadko relacje między poszczególnymi osobami i narodami cechuje przemoc. Ubóstwo nęka miliony mieszkańców planety. Dyskryminacje, a niekiedy wręcz prześladowania ze względów rasowych, kulturowych i religijnych zmuszają wielu ludzi do ucieczki z ojczyzny, by gdzie indziej szukać schronienia i opieki”²⁴.

Orędzie Benedykta XVI na 95. Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2009 r. (Castel Gandolfo, 24.08.2008 r.) pt. „Św. Paweł migrant i Apostoł Narodów” oscyloowało wokół: św. Pawła – migranta, wędrownego ambasadora Jezusa Chrystusa, prawdziwego „«misjonarza migrantów»”²⁵, prowadzącego odważną działalność ewangelizacyjną. W dokumencie tym papież wezwał do życia w pełni braterską miłością, która nie wyróżnia nikogo, nie dyskryminuje, w przekonaniu, że każdy jest naszym bliźnim, kto nas potrzebuje i komu możemy pomóc. Dodał: „Niech nauczanie i przykład św. Pawła, wielkiego i pokornego Apostoła i migranta, ewangelizatora narodów i kultur, pomoże nam zrozumieć, że spełnianie uczynków miłości jest szczytem i syntezą całego życia chrześcijańskiego. Przykazanie miłości (...) nabiera życia, gdy zjednoczeni uczniowie Chrystusa uczestniczą w uczcie Eucharystycznej, która jest w najwyższym stopniu sakramentem braterstwa i miłości. I podobnie jak Jezus, który w Wieczerniku złączył dar Eucharystii z nowym przykazaniem miłości braterskiej, tak też Jego «przyjaciele», naśladowując Chrystusa, który stał się «sługą» ludzkości, i umacniani Jego łaską, powinni z oddaniem służyć sobie nawzajem, troszcząc się jedni o drugich, zgodnie z tym, co zaleca św. Paweł: «Jeden drugiego brzemiona noście i tak wypełniajcie prawo Chrystusowe» (Ga 6, 2). Tylko w ten sposób potęguje się miłość między wierzącymi oraz do wszystkich innych (por. 1 Tes 3, 12)”²⁶.

W encyklice *Caritas in veritate*²⁷ („Miłość w prawdzie”) do biskupów, prezbiterów i diakonów, do osób konsekrowanych, do wiernych świeckich i wszystkich ludzi dobrej woli o integralnym rozwoju ludzkim w miłości i prawdzie (Rzym, 29.06.2009 r.), Benedykt XVI zwrócił uwagę na zjawisko migracji w kontekście integralnego rozwoju ludzkiego. W rozdziale V pt. „Współpraca rodziny ludzkiej” czytamy: „To zjawisko wywiera wrażenie ze względu na tak wiele objętych nim osób, z powodu niesionych przez nie problemów społecznych, ekonomicznych, politycz-

²³ Encyklika *Spe salvi* Ojca Świętego Benedykta XVI do Biskupów, Prezbiterów i Diakonów, do Osób konsekrowanych i wszystkich Wiernych świeckich o nadziei chrześcijańskiej, „OR” 2008, nr 1, s. 18-19.

²⁴ Idem, *Nowi ludzie dla nowego świata*, „OR” 2008, nr 9, s. 4.

²⁵ Idem, *Św. Paweł migrant i Apostoł Narodów*, „OR” 2008, nr 10-11, s. 4.

²⁶ Ibidem, s. 5.

²⁷ Zob. idem, *Caritas in veritate*, „OR” 2009, nr 9, s. 4-35.

nych, kulturowych i religijnych, ze względu na dramatyczne wyzwania, jakie stawia przed społecznościami poszczególnych krajów i przed wspólnotą międzynarodową. (...) stoimy wobec zjawiska społecznego o charakterze epokowym, wymagającego silnej i dalekosiężnej polityki współpracy międzynarodowej, by można mu było odpowiednio stawić czoło. Taką politykę należy rozwijać, poczynając od ścisłej współpracy między krajami, z których pochodzą emigranci a krajami, do których przybywają. Polityce tej powinny towarzyszyć stosowne rozporządzenia międzynarodowe zdolne zharmonizować różne porządki legislacyjne, w perspektywie zabezpieczenia potrzeb i praw osób oraz rodzin emigrantów, a jednocześnie społeczeństwa, do którego dotarli. Żaden kraj nie może uważać, że sam stawia czoło problemom migracyjnym naszych czasów. Wszyscy dostrzegamy ciężar cierpienia, przykrości i aspiracji towarzyszący ruchom migracyjnym. Jak wiadomo, zjawisko to ma złożony charakter; pozostaje jednak pewne, że pracownicy zagraniczni, pomimo trudności związanych ze swą integracją, wnoszą znaczący wkład w rozwój gospodarczy goszczącego ich kraju dzięki swej pracy, a także w rozwój kraju pochodzenia dzięki przekazom finansowym. Oczywiście, pracowników tych nie można uważać za towar albo zwykłą siłę roboczą. Nie powinni więc być traktowani jako jakikolwiek inny czynnik produkcji. Każdy emigrant jest osobą ludzką, która – jako taka – posiada niezbywalne prawa fundamentalne, które powinni szanować wszyscy i w każdej sytuacji” (nr 62). Dodał, że pilnie potrzebna jest prawdziwa *światowa władza polityczna*, o której mówił papież Jan XXIII (pontyfikat w latach 1958-1963), „dla zarządzania ekonomią światową; dla uzdrowienia gospodarek dotkniętych kryzysem; (...) dla zapewnienia ochrony środowiska i regulowania ruchów migracyjnych. Tego rodzaju władza musi być regulowana przez prawo, przestrzegać w sposób spójny zasady pomocniczości i solidarności, być ukierunkowana na realizację dobra wspólnego” (nr 67).

Orędzie papieskie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy (Watykan, 16.10.2009 r.) pt. „Małoletni migranci i uchodźcy” nawiązywało do: encykliki *Caritas et veritate*, w której podjął refleksje nad migracjami; Jezusa, którego jako dziecko spotkał los migranta; Konwencji o prawach dziecka; przesłania Jana Pawła II skierowanym dnia 22.09.1990 r. do sekretarza generalnego ONZ z okazji Światowego Szczytu na rzecz Dzieci, w którym pisał o tragicznej sytuacji milionów dzieci na wszystkich kontynentach; sytuacji dzieci, które po urodzeniu nie mieszkają razem z rodzicami – emigrantami – ale dołączają do nich później; problemów wynikających z podwójnej przynależności, która może być jednak sposobnością, aby doświadczyć bogactwa spotkania różnorodnych tradycji kulturowych. Przypomniał, że „W naszych sercach rozbrzmiewają słowa Jezusa: «Byłem przybyszem, a przyjęliście Mnie» (Mt 25, 35), a także główne przykazanie, jakie On nam dał: miłowania Boga całym sercem, całą duszą i całym umysłem, ale w połączeniu z miłowaniem bliźniego (por. Mt 22, 37-39). Pozwala to nam zrozumieć, że każdym naszym konkretnym czynem winna

powodować przede wszystkim wiara w działanie łaski i opatrności Bożej. Tym samym również gościnność w stosunku do obcokrajowca i solidarność z nim, zwłaszcza w przypadku dzieci, staje się głoszeniem ewangelii solidarności. Kościół ją głosi, gdy otwiera ramiona i zabiega o respektowanie praw migrantów i uchodźców, nakłaniając rządzących krajami i kierujących organizacjami oraz międzynarodowymi instytucjami do ich wspierania poprzez podejmowanie odpowiednich inicjatyw²⁸.

W Orędziu na Światowy Dzień Pokoju 2010 r. (Watykan, 8.12.2009 r.) papież nawiązał m.in. do: „kryzysu ekologicznego”, o którym w 1990 r. mówił Jan Paweł II, podkreślając, że ma on charakter głównie etyczny; rosnącego zjawiska, jakim są tzw. „uchodźcy ekologiczni, czyli osoby, które ze względu na zniszczenie środowiska, w którym żyją, muszą je opuścić – niejednokrotnie razem z dobytkiem – i stawić czoło niebezpieczeństwom i niewiadomym, związanym z przymusowym przesiedleniem”²⁹. Zaapelował m.in. o: poszanowanie praw człowieka np. prawa do życia, do żywienia, do zdrowia, do rozwoju; zrównoważone zarządzanie środowiskiem i zasobami planety; ochronę środowiska naturalnego, by budować świat pokojowy; globalizację solidarności³⁰.

Orędzie na 97. Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2011 r. (Castel Gandolfo, 27.09.2010 r.) pt. „Jedna rodzina ludzka” Benedykta XVI nawiązywało do: silnej więzi, która łączy wszystkich ludzi; różnych form migracji: wewnętrznej, międzynarodowej, stałej, okresowej, z powodów ekonomicznych, politycznych, dobrowolnej i przymusowej; zjawiska globalizacji charakterystycznego dla naszej epoki; jednej rodziny, do której należą zarówno migranci, jak i społeczności lokalne, które ich przyjmują; zasady braterstwa; postawy gościnności; sytuacji uchodźców i innych migrantów przymusowych i obowiązku poszanowania ich praw. Na zakończenie papież poświęcił szczególną refleksję studentom zagranicznym i studiującym poza granicami własnego kraju. Podkreślił, że: „W szkole i na uniwersytecie kształtuje się kultura nowych pokoleń, których zdolność postrzegania ludzkości jako jednej rodziny, powołanej do jedności w różnorodności, zależy w dużej mierze od tych instytucji”³¹.

Druga posynodalna adhortacja apostolska *Verbum Domini* („Słowo Pana”) do biskupów i duchowieństwa, do osób konsekrowanych i wiernych świeckich o Słowie Bożym w życiu i misji Kościoła (Rzym, 30.09.2010 r.) poruszyła zagadnienie migracji. W części trzeciej pt. *Verbum Mundo* („Słowo dla Świata”) papież zajął się aspektami przepowiadania Słowa w świecie. Nawiązał do Synodu, który poświęcił uwagę m.in. zjawisku migracji w związku z misją ewangelizacyjną Kościoła. Podkreślił, że: „Pojawiają się tutaj delikatne kwestie, dotyczące *bezpieczeństwa* narodów i konieczności *przyjęcia* tych, którzy szukają schronienia, lepszych warunków życia, zdrowia i pracy.

²⁸ Idem, *Małoletni migranci i uchodźcy*, „OR” 2010, nr 1, s. 9.

²⁹ Idem, *Jeśli chcesz krzewić pokój, strzeż dzieła stworzenia*, „OR” 2010, nr 1, s. 5.

³⁰ Ibidem, s. 5-6, 8.

³¹ Idem, *Jedna rodzina ludzka*, „OR” 2010, nr 12, s. 4-6.

Wielka liczba osób nie znających Chrystusa lub mających Jego zniekształcony obraz osiedla się w krajach o tradycji chrześcijańskiej. Jednocześnie osoby należące do narodów głęboko naznaczonych wiarą chrześcijańską emigrują do krajów, którym trzeba nieść orędzie Chrystusa. Te nowe sytuacje stwarzają nowe możliwości szerzenia słowa Bożego. W związku z tym ojcowie synodalni stwierdzili, że migranci mają prawo słuchać *kerygmy*, która jest im proponowana, a nie narzucana. Jeśli są chrześcijanami, potrzebują stosownej opieki duszpasterskiej, by umocnili wiarę i sami stali się zwiastunami ewangelicznego orędzia. Wszystkie diecezje, świadome złożoności zjawiska, w których ono występuje, winny się zmobilizować, by ruchy migracyjne potraktować również jako okazję do odkrycia nowych form obecności i głoszenia oraz by odpowiednio do własnych możliwości zadbać o należyte przyjęcie i zainspirowanie tych naszych braci, tak aby usłyszawszy Dobrą Nowinę, stali się sami zwiastunami słowa Bożego i świadkami zmar-twychwstałego Jezusa, nadziei świata” (nr 105)³².

W Orędziu na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2012 r. (Watykan, 21.09.2011 r.) pt. „«Migracje a nowa ewangelizacja»” Benedykt XVI uwypuklił znaczenie nowej ewangelizacji, do której prowadzania wezwany jest Kościół, z uwzględnieniem zjawiska migracji. Wyraził zaniepokojenie próbami usunięcia Boga i nauczania Kościoła z życia. Podkreślił, że „W takiej sytuacji migranci, którzy poznali Chrystusa i Go przyjęli, nierzadko skłonni są nie uznawać Go już za ważnego w ich życiu, zagubić sens wiary, nie uważać się już za część Kościoła i często prowadzą życie, w którym nie ma już Chrystusa i Jego Ewangelii. Wyrosli oni wśród ludów naznaczonych przez wiarę chrześcijańską, a często emigrują do krajów, w których chrześcijanie są mniejszością bądź gdzie dawna tradycja wiary przestała być osobistym przekonaniem czy wyznaniem społeczności, a stała się po prostu faktem kulturowym. W tej sytuacji wyzwaniem dla Kościoła staje się niesienie pomocy migrantom w zachowaniu mocnej wiary, także wtedy, gdy brakuje im oparcia, które mieli w kulturze kraju pochodzenia, a także wypracowanie nowych strategii duszpasterskich oraz metod i języków, sprzyjających istotnej rzeczy, jaką jest przyjmowanie Słowa Bożego. W niektórych przypadkach jest to okazja do głoszenia, że w Jezusie Chrystusie ludzkość dostąpiła udziału w tajemnicy Boga i Jego życiu miłości, co otwiera przed nią perspektywę nadziei i pokoju, także dzięki pełnemu szacunku dialogowi i konkretnemu świadectwu solidarności, natomiast w innych przypadkach możliwe jest rozbudzenie uspiętego sumienia chrześcijańskiego poprzez odnowione głoszenie Dobrej Nowiny i bardziej konsekwentne życie chrześcijańskie, aby umożliwić odkrycie na nowo piękna spotkania z Chrystusem, który powołuje chrześcijanina do świętości, gdziekolwiek on się znajduje, także na obcej ziemi”³³.

³² Zob. idem, *Adhortacja apostolska Verbum Domini*, Kraków 2010.

³³ Idem, *Migracje a nowa ewangelizacja*, „OR” 2011, nr 12, s. 11-12.

Orędzie papieskie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2013 r. (Watykan, 12.10.2012 r.) pt. „Migracje: pielgrzymka wiary i nadziei” nawiązywało m.in. do: 50. rocznicy rozpoczęcia SWD; konstytucji duszpasterskiej *Gaudium et spes*; nauczania Jana Pawła II w kontekście migracji; encykliki *Caritas in veritate*; wiary i nadziei, które łączy nierozzerwalna więź w sercach migrantów pragnących lepszego życia; różnych kierunków troski Kościoła na polu migracji; promocji autentycznej integracji ze społeczeństwem; prawa człowieka do migrowania, które należy do podstawowych praw ludzkich. Papież zwrócił uwagę, że „w aktualnym kontekście społeczno-politycznym, przed prawem do emigracji trzeba realizować prawo do nieemigrowania, to znaczy do możliwości pozostania na własnej ziemi, powtarzając za bł. Janem Pawłem II, że «podstawowym prawem człowieka jest prawo do życia we własnej ojczyźnie. Prawo to staje się realne tylko wówczas, gdy nie występują czynniki zmuszające do migracji» (przemówienie do uczestników IV Światowego Kongresu na temat Migracji, 1998r.). Dzisiaj widzimy bowiem, że liczne migracje są konsekwencją niepewności ekonomicznej, braku podstawowych dóbr, klęsk naturalnych, wojen, niepokojów społecznych. Migracja staje się nie tyle pielgrzymką powodowaną ufnością, wiarą i nadzieją, lecz «kalwarią» dla przetrwania, w której mężczyźni i kobiety są bardziej ofiarami niż twórcami odpowiedzialnymi za swój migracyjny los”³⁴.

Na uwagę zasługuje List apostolski „*motu proprio Intima Ecclesiae natura*”³⁵ o posłudze miłości (Watykan, 11.11.2012 r.), w którym Benedykt XVI konkretyzuje zapis encykliki *Deus caritas est*, odnoszący się do potrójnego zadania Kościoła tj.: 1. głoszenie Słowa Bożego, 2. sprawowanie Sakramentów, 3. posługa miłości (nr 25). Przez to stwierdzenie papież przekracza kodeksowe linie troski i migrantów i konkretyzuje zinstytucjonalizowany charakter posługi charytatywnej wobec przybyszów. Realizacja obowiązku Kościoła wobec migrantów, w ujęciu papieża, wykracza poza środowisko wiernych katolików imigrantów, a obejmuje wszystkich przybyszów niezależnie od rasy, kultury, języka, pochodzenia, wyznania, religii oraz motywów migracji³⁶.

Przemówienia i wypowiedzi

W dniach 15-17.05.2006 r. w Pałacu św. Kaliksta odbywała się sesja plenarna Papieskiej Rady ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących, poświęcona tematowi: „Migracja i podróżowanie z i do krajów o większości islamskiej”³⁷. W pierwszym dniu obrad papież przyjął ich uczestników na audiencji w Sali Klementyńskiej. W przemówieniu powiedział, że chrześcijanie powinni być otwarci na każdego człowieka, uznając

³⁴ Idem, *Migracje: pielgrzymka wiary i nadziei*, „OR” 2012, nr 12, s. 4-6.

³⁵ Zob. idem, *List apostolski motu proprio Intima Ecclesiae natura*, „OR” 2013, nr 1, s. 9-13.

³⁶ W. Necel, *Motu proprio Benedykta XVI Intima Ecclesiae natura wobec troski Kościoła o imigrantów*, „Prawo Kanoniczne” 2013, nr 4, s. 66.

³⁷ Benedykt XVI, *Gościnność, dialog, szacunek*, „OR” 2006, nr 9-10, s. 33.

zarazem prawo władz państwowych do prawnych regulacji dotyczących zjawiska migracji. Nawiązał do: Instrukcji *Erga migrantes caritas Christi*³⁸ (Rzym, 3.05.2004 r.), w której czytamy m.in. o zasadzie wzajemności w dialogu, opartej na szacunku (nr 64); relacji chrześcijańsko-muzułmańskich, wyrażając nadzieję, „że również chrześcijanie emigrujący do krajów, w których większość stanowią wyznawcy islamu, spotkają się z otwartością i szacunkiem dla swojej tożsamości religijnej»³⁹; dialogu międzyreligijnego, który należy do misji Kościoła w służbie ludzkości we współczesnym świecie. Na zakończenie podziękował uczestnikom za to, co robią „na rzecz organicznego i owocnego duszpasterstwa migrantów i wędrujących, poświęcając realizacji tego zadania swój czas, swoje kompetencje i doświadczenie. Nie umyka niczyjej uwadze fakt, że jest to ważny obszar nowej ewangelizacji w dzisiejszym zglobalizowanym świecie”⁴⁰.

W przemówieniu podczas spotkania z ambasadorami krajów o większości muzułmańskiej (25.09.2006 r.) Benedykt XVI przypomniał, że „Dialog międzyreligijny i międzykulturowy⁴¹ jest niezbędny, by wspólnie budować świat oparty na pokoju i braterstwie, którego gorąco pragną wszyscy ludzie dobrej woli. W tej dziedzinie współcześni ludzie oczekują od nas wyraźnego świadectwa, abyśmy ukazali wszystkim znaczenie religijnego wymiaru życia. Toteż chrześcijanie i muzułmanie, wierni nauczaniu swych własnych tradycji religijnych, muszą nauczyć się współpracy, do której już dochodzi w różnych wspólnych przedsięwzięciach, aby wystrzegać się wszelkich form nietolerancji i przeciwstawiać się wszelkim przejawom przemocy. My zaś, zwierzchnicy religijni i polityczni, musimy ich prowadzić i do tego zachęcać”⁴².

Przemówienie Benedykta XVI do korpusu dyplomatycznego (Sala Królewska, 8.01.2007 r.) pt. „Budujmy świat pokoju, sprawiedliwości i solidarności” odnosiło się do sytuacji międzynarodowej, w tym problemu, nabierającym coraz większej wagi, którym jest przemieszczanie się ludzi. Papież przypomniał, że „miliony osób zmuszone są opuścić swoje domostwa lub ojczyznę z powodu zagrożenia przemocą albo w poszukiwaniu godniejszych warunków życia. Żłudne jest przekonanie, że można po prostu siłą zahamować lub kontrolować zjawiska migracyjne. Do migracji i stwarzanych przez nie problemów trzeba podchodzić w sposób humanitarny i sprawiedliwy, kierując się współczuciem”⁴³.

³⁸ Zob. Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących, *Instrukcja Erga migrantes caritas Christi*, Lublin 2008.

³⁹ Benedykt XVI, *Gościnność, dialog, szacunek...*, s. 34.

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ Zob. S. Górzna, *The political dimension of interreligious dialogue during the pontificate of John Paul II*, „Społeczeństwo i Polityka. Pismo edukacyjne” 2013, nr 4, s. 143-155; eadem, *Intercultural Dialogue in the Teaching of Pope Benedict XVI*, „Philosophy Study” 2017, t. 7, nr 7, s. 373-384.

⁴² Benedykt XVI, *Dialog międzyreligijny i międzykulturowy jest niezbędny*, „OR” 2006, nr 11, s. 39.

⁴³ Idem, *Budujmy świat pokoju, sprawiedliwości i solidarności*, „OR” 2007, nr 4, s. 51.

W katechezie podczas audiencji generalnej (20.06.2007 r.) papież nawiązał do obchodzonego tego dnia Światowego Dnia Uchodźcy. Powiedział, że „Przyjmowanie uchodźców i udzielanie im gościny jest obowiązkiem wszystkich, wynikającym z ludzkiej solidarności, która nakazuje nam zadbać o to, by nie poczuli się odizolowani z powodu nietolerancji i obojętności. Dla chrześcijan jest to także konkretny sposób okazywania miłości ewangelicznej. Wyrażam płynące z serca życzenie, by tym naszym braciom i siostram, którzy tak wiele wycierpieli, był zagwarantowany azyl i uznanie ich praw, i wzywam szefów państw, aby zapewniali ochronę potrzebującym, których sytuacja jest drażliwa”⁴⁴.

W przemówieniu do korpusu dyplomatycznego (8.01.2009 r.) pt. „Wojna nigdy niczego nie rozwiązuje” papież nawiązał m.in. do sytuacji dzieci przeżywających dramat uchodźców i wygnańców w Somalii, Darfurze i Demokratycznej Republice Konga. Konstatował, że: „Ruch migracyjny obejmuje miliony ludzi, którzy potrzebują pomocy humanitarnej, a co najgorsze, pozbawieni są elementarnych praw i zranieni w swej godności. Proszę osoby sprawujące władzę polityczną, zarówno na szczeblu państwowym jak i międzynarodowym, by przedsięwzięły wszelkie konieczne działania, aby zażegnać trwające konflikty i położyć kres niesprawiedliwościom, które je spowodowały”⁴⁵.

W katechezie podczas audiencji generalnej (11.11.2009 r.) pt. „Humanizm i przyszłość Europy” papież nawiązał m.in. do pokoju i poszanowania praw ludzkich w Sri Lance oraz zakończenia blisko 6 miesięcy temu konfliktu. Dodał: „Z satysfakcją obserwujemy wysiłki władz, które w ostatnich tygodniach ułatwiają uchodźcom wojennym zaangażowania w tym kierunku i proszę wszystkich mieszkańców tego kraju, aby zabiegali o jak najszybsze zaprowadzenie pokoju w duchu pełnego poszanowania praw ludzkich, i o to, by wyzwania wciąż przed nimi stojące były we właściwy sposób podejmowane na drodze politycznej. Mam też nadzieję, że wspólnota międzynarodowa będzie się starała zaspokoić potrzeby humanitarne i ekonomiczne Sri Lanki, i modłę się do Najświętszej Maryi Panny z Madhu, by nieustannie czuwała nad tą umiłowaną ziemią”⁴⁶.

W dniach 17-18.04.2010 r. papież odwiedził Maltę z okazji 150. rocznicy przybycia na tę wyspę św. Pawła Apostoła. Tematem podróży apostołskiej była m.in. kwestia migracji z Czarnego Łądu do Europy, której szlak wiedzie przez Maltę⁴⁷. Na międzynarodowym lotnisku w miejscowości Luqa (17.04.) papież podkreślił, że Malta może wnieść wielki wkład w wiele różnych dziedzin, takich jak np. imigracja. Zwrócił uwagę na silne powiązania z Bliskim Wschodem, zarówno kulturowe i religijne, jak i językowe. Zachęcał „do większego wykorzystania tego zbioru umiejętności

⁴⁴ Idem, *Św. Anastazy*, „OR” 2007, nr 7-8, s. 48.

⁴⁵ Idem, *Wojna nigdy niczego nie rozwiązuje*, „OR” 2009, nr 2, s. 7.

⁴⁶ Idem, *Humanizm i przyszłość Europy*, „OR” 2010, nr 1, s. 53.

⁴⁷ *Podróż apostołska Benedykta XVI na Maltę*, „OR” 2010, nr 6, s. 6.

i mocnych stron do tworzenia mostów porozumienia między ludźmi, kulturami i religiami, które żyją w regionie Morza Śródziemnego. Wiele jest jeszcze do zrobienia, aby zostały zbudowane stosunki oparte na szczerym zaufaniu i owocny dialog, a Malta dzięki swojemu położeniu może wyciągnąć przyjazną rękę do swoich sąsiadów z północy i południa, ze wschodu i zachodu⁴⁸.

Dnia 28.05.2010 r. Benedykt XVI spotkał się z uczestnikami sesji plenarnej Papieskiej Rady ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących, którzy obradowali na temat: „«Dzisiejsze duszpasterstwo migrantów a współodpowiedzialność państw i organizacji międzynarodowych»⁴⁹. W swoim przemówieniu papież wyraził uznanie dla prób stworzenia systemu norm międzynarodowych, które uwzględniają prawa i obowiązki obcokrajowców, jak też przyjmujących ich społeczeństw. Wskazał na konieczność respektowania prawa do łączenia rodzin i do azylu, ochrony praw uchodźców oraz zwalczania handlu ludźmi. Stwierdził, że „Podstawowe prawa osoby mogą stanowić główny punkt odniesienia do podejmowanych w duchu współodpowiedzialności wysiłków instytucji krajowych i międzynarodowych⁵⁰”.

Dnia 12.03.2011 r. Benedykt XVI przyjął w Sali Klementyńskiej na specjalnej audiencji przedstawicieli Krajowego Stowarzyszenia Gmin Włoskich (ANCI). Nawiązał do kwestii obywatelstwa związanej ze zjawiskiem globalizacji, a której jedną z cech są wielkie ruchy migracyjne. Dodał, że: „W takiej sytuacji (...) trzeba umieć łączyć solidarność z poszanowaniem prawa, aby nie zburzyć społecznego współistnienia i aby zachować zasady prawa oraz tradycji kulturowej, a także religijnej, z której naród włoski się wywodzi⁵¹”.

W dniach 11-14.06.2012 r. odbywało się w Rzymie XV Międzynarodowe Seminarium Kapelanów Katolickich i Pracowników Duszpasterstw Lotnictwa Cywilnego, zorganizowane przez Papieską Radę ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących, na temat: „«Nowa ewangelizacja w środowisku lotnictwa cywilnego»⁵². W przemówieniu do kapelanów lotnictwa cywilnego papież zaznaczył, że „Lotniska są miejscami, które coraz bardziej odzwierciedlają zglobalizowaną rzeczywistość naszych czasów. Można na nich spotkać osoby różnych narodowości, kultur, religii, o różnym statusie społecznym i w różnym wieku, ale można też na nich zobaczyć różne i niełatwe sytuacje ludzkie, wymagające coraz większej uwagi; myślę na przykład o osobach, które żyją w pełnym niepokoju oczekiwaniu, usiłując przejechać bez niezbędnych dokumentów jako migranci czy ubiegający się o azyl⁵³”.

⁴⁸ Idem, *Niech Bóg błogosławi wszystkich mieszkańców Malty i Gozo*, „OR” 2010, nr 6, s. 8-9.

⁴⁹ Idem, *Prawa uzyskiwane przez migrantów wiążą się z obowiązkami*, „OR” 2010, nr 8-9, s. 27.

⁵⁰ Ibidem, s. 27-28.

⁵¹ Idem, *Bądźcie promotorami współpracy, solidarności i humanizmu*, „OR” 2011, nr 5, s. 18-19.

⁵² Idem, *Nowa ewangelizacja w portach lotniczych*, „OR” 2012, nr 7-8, s. 39.

⁵³ Ibidem, s. 40.

Rozważania i inne

W rozważaniu przed modlitwą „Anioł Pański” (18.06.2006 r.) Benedykt XVI nawiązał do przypadającego 20.06. Światowego Dnia Uchodźcy, organizowanego z inicjatywy ONZ. Dodał, że „jego celem jest zwrócenie uwagi wspólnoty międzynarodowej na sytuację tak wielu osób, które z powodu groźnych form przemocy są zmuszone do ucieczki z własnej ziemi. Ci nasi bracia i siostry szukają schronienia w innych krajach, kierując się nadzieją, że wrócą do ojczyzny lub że przynajmniej znajdą gościnę tam, gdzie docierają. Zapewniam o pamięci o nich w modlitwie i o nieustannej trosce Stolicy Apostolskiej. Ufam, że prawa tych osób będą zawsze szanowane. Zachęcam też wspólnoty kościelne, aby przychodziły im z pomocą w potrzebach”⁵⁴.

W rozważaniu przed modlitwą „Anioł Pański” (17.12.2006 r.) papież zaapelował o pomoc dla irackich uchodźców. Powiedział: „Myślę ogarniam dziś setki tysięcy irackich uchodźców w Syrii, którzy musieli opuścić swój kraj z powodu dramatycznej sytuacji, jaka w nim panuje. Syryjska *Caritas* już spieszy im z pomocą. Odwołuję się jednak również do wrażliwości osób prywatnych, organizacji międzynarodowych i rządów i proszę o dalsze starania w celu zaspokojenia najpilniejszych potrzeb uchodźców. Zanoszę modlitwy do Pana, aby pokrzepił tych braci i siostry i pobudził do wielkoduszności serca wielu ludzi”⁵⁵.

Rozważanie papieskie przed modlitwą „Anioł Pański” (14.01.2007 r.) pt. „Pomoc migrantom” oscylowało wokół: Światowego Dnia Migranta i Uchodźcy; Świętej Rodziny z Nazaretu; trudności, których doświadcza rodzina migrująca tj.: niewygody, upokorzenia, niedostatki i niepewność; ruchów migracyjnych ludności jako zjawisku bardzo rozległym i zróżnicowanym; zjawiska migracji, którego nie należy postrzegać wyłącznie jako problemu, ale trzeba je traktować również i zwłaszcza jako wielkie bogactwo, sprzyjające rozwojowi ludzkości. Papież podkreślił, że: „Ważne jest zatem, by migrantom i ich rodzinom zapewnić ochronę w postaci specjalnych środków ustawodawczych, prawnych i administracyjnych, a także sieci usług i ośrodków pomocy oraz struktur opieki społecznej i duszpasterskiej. Mam nadzieję, że w niedługim czasie uda się uregulować przepływ migrantów i ogólnie ruchy migracyjne ludności, z korzyścią dla całej rodziny ludzkiej, poczynając od wprowadzenia konkretnych norm, sprzyjających legalnej migracji i łączeniu rodzin, przy czym szczególną opiekę otoczone zostaną kobiety i dzieci. Albowiem również w rozległej dziedzinie migracji międzynarodowej w centrum uwagi powinien być zawsze człowiek. Jedynie poszanowanie godności ludzkiej wszystkich migrantów z jednej strony, a z drugiej uznanie przez nich samych wartości społeczeństwa, które

⁵⁴ Idem, *Czeka w Eucharystii na człowieka*, „OR” 2006, nr 9-10, s. 47.

⁵⁵ Idem, *Tajemnica prawdziwej radości*, „OR” 2007, nr 2, s. 38.

ich gości, uwrażliwia prawidłową integrację rodzin w systemach społecznych, ekonomicznych i politycznych krajów, przyjmujących emigrantów”⁵⁶.

W rozważaniu przed modlitwą „Anioł Pański” (4.11.2007 r.) pt. „Miłość Boga przemienia świat” papież odniósł się do problemów, które pojawiły się w stosunkach między Turcją i irackim Kurdystanem, zachęcając do podejmowania wysiłków mogących doprowadzić do pokoju. Powiedział: „Nie mogę zapomnieć, że w owym regionie znalazły schronienie liczne społeczności opuszczające Irak ze względu na brak bezpieczeństwa i terroryzm, które sprawiły, że w ostatnich latach życie w tym kraju stało się trudne. I właśnie ze względu na dobro tych społeczności, wśród których jest także wielu chrześcijan, gorąco pragnę, aby wszystkie strony z zaangażowaniem starały się ułatwić znalezienie pokojowych rozwiązań sytuacji. Mam też nadzieję, że relacje między emigrantami i ludnością miejscową będą się układały zgodnie z wysokimi standardami moralnymi, których podstawą są wartości duchowe i kulturowe każdego ludu i każdego kraju. Niech ci, którzy są odpowiedzialni za bezpieczeństwo i za przyjmowanie uchodźców, robią dobry użytek ze środków służących zagwarantowaniu praw i obowiązków, które są podstawą wszelkiego autentycznego współistnienia i spotykania się ludów”⁵⁷.

W uroczystość Bożego Narodzenia (25.12.2007 r.) w południe z loggii głównej Bazyliki Watykańskiej Benedykt XVI wygłosił orędzie bożonarodzeniowe *Urbi et Orbi*, w którym odniósł się do problemów nękających ludzkość – konfliktów zbrojnych, terroryzmu, wszelkiego rodzaju przemocy, napięć etnicznych, religijnych, politycznych, dyskryminacji, które pogarszają relacje międzynarodowe. Dodał, że „na świecie wciąż rośnie liczba emigrantów, uchodźców, przesiedleńców, także z powodu częstych klęsk żywiołowych, będących niejednokrotnie wynikiem niepokojącego zaburzenia równowagi w środowisku”⁵⁸.

Rozważanie papieskie przed modlitwą „Anioł Pański” (Castel Gandolfo, 31.08.2008 r.) było poświęcone m.in.: dramatycznym rozmiarom migracji, rosnącej fali nielegalnych imigrantów z Afryki; katastrofy, do której doszło parę dni wcześniej, w której zginęła znaczna liczba imigrantów próbujących przebyć Morze Śródziemne w drodze do Europy. Papież podkreślił, że potrzebna jest solidarność oraz skuteczne rozwiązania polityczne, prosząc jednostki i instytucje o wielkoduszną współpracę. Zaznaczył, że „wiele instytucji regionalnych, krajowych i międzynarodowych zajmuje się kwestią migracji nielegalnej: wyrażam im uznanie i zachęcam, by z poczuciem odpowiedzialności i z humanitaryzmem dalej prowadziły swoją godną pochwałą działalność. Poczuciem odpowiedzialności muszą wykazać się także ojczyste kraje imigrantów, nie tylko dlatego, że chodzi tu o ich współobywateli, ale dlatego, że trzeba usunąć przyczyny nielegalnej migracji, a także wykorzenić wszelkie formy

⁵⁶ Idem, *Pomoc migrantom*, „OR” 2007, nr 3, s. 39.

⁵⁷ Idem, *Miłość Boga przemienia świat*, „OR” 2008, nr 1, s. 58.

⁵⁸ Idem, *Chrystus rozpoczyna «święty dzień», który nie zna zachodu*, „OR” 2008, nr 2, s. 19-20.

przestępczości, które się z tym zjawiskiem wiążą. Natomiast kraje europejskie i inne, będące celem imigracji, powinny m.in. podejmować zgodne inicjatywy i tworzyć struktury coraz lepiej odpowiadające potrzebom nielegalnych imigrantów. Im samym zaś należy uświadamiać wartość własnego życia, niepowtarzalnego i bezcennego dobra, które trzeba chronić przed wielkimi niebezpieczeństwami, na jakie się narażają dążąc do polepszenia swojej sytuacji, a także konieczność szanowania prawa, które obowiązuje każdego”⁵⁹.

W rozważaniu przed modlitwą „Anioł Pański” (17.05.2009 r.) pt. „Historia mozolnej wędrówki Boga z grzeszną ludzkością” papież zaapelował o zapewnienie bezpieczeństwa uchodźcom ze Sri Lanki. Powiedział: „Pragnę zapewnić o mej miłości i duchowej bliskości ludność cywilną, która znalazła się w strefie walk, na północy kraju. Są to tysiące dzieci, kobiet, starców, którym wojna odebrała lata życia i nadzieję. W związku z tym pragnę raz jeszcze gorąco zaapelować do walczących stron, aby ułatwiły ewakuację tych osób, i dlatego przyłączam mój głos do głosu Rady Bezpieczeństwa ONZ, która zaledwie kilka dni temu zażądała zapewnienia im nietykalności i bezpieczeństwa. Proszę też instytucje humanitarne, w tym także katolickie, o dołożenie wszelkich starań, aby zaspokoić pilne potrzeby w zakresie wyżywienia uchodźców i pomocy medycznej”⁶⁰.

Rozważanie papieskie przed modlitwą „Anioł Pański” (20.06.2010 r.) nawiązało do obchodzonego tego dnia Światowego Dnia Uchodźcy. Papież powiedział: „Osoby szukające schronienia oczekują przyjęcia oraz uznania ich godności i podstawowych praw. Ze swej strony uchodźcy gotowi są dać swój wkład na rzecz społeczności, które ich przyjmują. Módlmy się, aby – w myśl zasady słusznej wzajemności – na te ich oczekiwania odpowiedziano w należyty sposób, a oni sami umieli okazać szacunek dla stylu życia wspólnoty, która ich przyjmuje”⁶¹.

W rozważaniu przed modlitwą „Anioł Pański” (16.01.2011 r.) Benedykt XVI podkreślił: „Migracja jest niekiedy dobrowolnym wyborem, kiedy indziej, niestety, jest koniecznością wymuszoną przez wojny lub prześladowania i odbywa się często – jak wiemy – w warunkach dramatycznych. Z tego powodu został ustanowiony, 60 lat temu, Urząd Wysokiego Komisarza Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców. W święto Świętej Rodziny, tuż po Bożym Narodzeniu, wspominaliśmy, że również rodzice Jezusa byli zmuszeni do ucieczki z własnej ziemi i schronienia się w Egipcie, aby ratować życie własne i ich dzieci: Mesjasz, Syn Boży, był uchodźcą. Doświadczenie migracji zawsze istniało w życiu Kościoła. Niekiedy, niestety, chrześcijanie czują się zmuszeni do pozostawienia z bólem własnej ziemi, zubażając tym samym kraj, w którym żyli ich przodkowie. Z drugiej strony, dobrowolne przemieszczanie się chrześcijan z różnych powodów z jednego miasta do drugiego, z jednego

⁵⁹ Idem, *Odkupiciel włącza do swojej misji ludzi gotowych wziąć krzyż*, „OR” 2008, nr 10-11, s. 58-59.

⁶⁰ Idem, *Historia mozolnej wędrówki Boga z grzeszną ludzkością*, „OR” 2009, nr 7-8, s. 60.

⁶¹ Idem, *Sakrament kapłaństwa wyraża troskę Boga o ludzi*, „OR” 2010, nr 8-9, s. 58.

kraju do drugiego, z jednego kontynentu na inny jest okazją do spotęgowania misyjnego dynamizmu głoszenia Słowa Bożego i sprawia, że świadectwo wiary bardziej rozprzestrzenia się w mistycznym Ciele Chrystusa, obejmując ludy i kultury, docierając do nowych granic i środowisk”⁶².

W dniach 23-27.04.2012 r. w Cancún (Meksyk) odbywał się VII Światowy Kongres Duszpasterstwa Turystyki pt. „Inny model turystyki”⁶³. Został zorganizowany przez Papieską Radę ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących we współpracy z Konferencją Episkopatu Meksyku. Z tej okazji Benedykt XVI wystosował do kard. Antonia Marii Vegliò, przewodniczącego Papieskiej Rady, i do bpa Pedra Pabla Elizonda Cardenasas, ordynariusza prałatury terytorialnej Cancún-Chetumal, przesłanie (Watykan, 18.04.), w którym nawiązał do encykliki *Caritas in veritate*, w której zwrócił uwagę na zjawisko turystyki międzynarodowej w kontekście integralnego rozwoju człowieka (nr 61). Podkreślił, że „Turystyka, podobnie jak wakacje i czas wolny, jawi się jako przestrzeń korzystna dla wzmocnienia fizycznego i duchowego, umożliwia spotkanie osób należących do różnych kultur i jest okazją, by zbliżyć się do przyrody, sprzyjając w ten sposób słuchaniu i kontemplacji, tolerancji i pokojowi, dialogowi i harmonii wśród różnorodności”⁶⁴.

Dnia 24.12.2012 r. Benedykt XVI odprawił Pasterkę w Bazylice Watykańskiej. W wygłoszonej homilii nawiązał do Świętej Rodziny, która schroniła się w stajence, ponieważ nie było dla Niej miejsca w gospodzie. Dodał: „W ten sposób wielka kwestia moralna, dotycząca tego, jak podchodzimy do uchodźców, uciekinierów, migrantów, zyskuje znaczenie jeszcze bardziej fundamentalne: czy naprawdę jest w nas miejsce dla Boga, kiedy próbuje do nas przybyć? Czy mamy dla Niego czas i miejsce? Czyż nie odrzucamy właśnie samego Boga? Zaczyna się to od tego, że nie mamy czasu dla Boga. Im szybciej możemy się poruszać, im bardziej skuteczne stają się narzędzia, które pozwalają nam oszczędzić czas, tym mniej mamy czasu do dyspozycji. A Bóg? To, co dotyczy Jego, nigdy nie wydaje się pilne. Nasz czas już jest całkowicie wypełniony. Ale jest jeszcze coś głębszego. Czy naprawdę jest miejsce dla Boga w naszym myśleniu?”⁶⁵ Wezwał do nawrócenia, otwarcia umysłu, tworzenia w sercach przestrzeni dla Boga.

Zakończenie

Na podstawie analizy papieskich dokumentów, przemówień i wypowiedzi można odczytać program w zakresie migracji, mieszczący się w kontekście politologii religii: zjawisko migracji niesie ze sobą problemy społeczne, ekonomiczne, polityczne, kulturowe i religijne, wymaga dalekowzrocznej polityki współpracy międzynarodowej, skutecznych rozwiązań politycznych oraz współodpowiedzialności państw

⁶² Idem, *Ziemia należy do całej rodziny ludzkiej*, „OR” 2011, nr 3, s. 42.

⁶³ Idem, *Turyści potrzebują duszpasterskiej troski Kościoła*, „OR” 2012, nr 6, s. 13.

⁶⁴ Ibidem, s. 14.

⁶⁵ Idem, *Nienaruszalna godność człowieka*, „OR” 2013, nr 2, s. 8.

i organizacji międzynarodowych; potrzeba prawdziwej światowej władzy politycznej dla zapewnienia ochrony regulowania ruchów migracyjnych, która musi być regulowana przez prawo, powinna przestrzegać zasady pomocniczości i solidarności na rzecz dobra wspólnego; państwo powinno w duchu tych zasad podejmować różne inicjatywy na rzecz pomocy potrzebującym, w tym migrantom i uchodźcom; konieczność przygotowania środków ustawodawczych, prawnych i socjalnych celem ułatwienia integracji; potrzeba zagwarantowania praw migrantów, uchodźców i ich rodzin, respektowania prawa do nieemigrowania przed prawem do emigracji, prawa do łączenia rodzin i do azylu, potrzeba zwalczania handlu ludźmi; uchodźcy powinni odnosić się w sposób otwarty i pozytywny do społeczeństwa, które ich przyjmuje, szanować prawo, wystrzegać się nietolerancji i wszelkich przejawów przemocy; proces globalizacji związany z koniecznością przemieszczania się, który nie może prowadzić do obojętności i wykluczenia; wezwanie do globalizacji solidarności, która ma wymiar nie tylko etyczny, ale również ekonomiczny, kulturowy i polityczny.

Papież ukazał zjawisko migracji jako „znak czasu”, przyczyny migracji, „feminizację migracji”, problem „podwójnej przynależności” oraz uchodźców ekologicznych, św. Pawła jako misjonarza migrantów. Wzywał do krzewienia kultury dialogu i spotkania, dialogu międzyreligijnego i międzykulturowego, postawy gościnności, solidarności, braterstwa, miłości, wyobraźni miłosierdzia oraz do budowania pokoju. Wyrażał uznanie dla instytucji regionalnych, krajowych i międzynarodowych zajmujących się kwestią migracji. Podkreślał znaczenie nowej ewangelizacji z uwzględnieniem zjawiska migracji, niesienia pomocy migrantom w zachowaniu mocnej wiary.

Kościół jest wezwany do troskliwej opieki nad migrantami. Uważa prawo do migracji za jedno z naturalnych praw człowieka. Każdy człowiek stworzony jest na obraz i podobieństwo Boże, wszyscy są dziećmi jednego Boga. Migranci mają swoją godność i należy im się poszanowanie ich wolności religijnej. Państwo ma prawo regulować imigrację i prowadzić politykę podyktowaną ogólnymi wymogami dobra wspólnego, przy jednoczesnym zapewnieniu poszanowania godności każdej osoby ludzkiej.

